

Kistelepülések körzeti könyvtárai

A körzetek a kistelepülések életében mindig fontos szerepet játszottak, s játszanak ma is a közigazgatásban, az egészségügyben, a kereskedelemben és még sok más területen. Ahogy nem lehet minden kistelepülésen önálló egészségügyi ellátás, ugyanúgy megvalósíthatatlan ezeken a helyeken az önálló könyvtár is.

A hatvanas évek elején a falusi könyvtárak helyi tanácsi kezelésbe adása, intézményesítése, az ún. tanácsosítás s ezzel kapcsolatban pedig a hálózati (al-)központok által fenntartott letéti ellátás fokozatos felszámolása sürgetően vetette fel az ellátás rendkívül alacsony szintjére süllyedt kis könyvtárak — közülük is elsősorban a társközségiek — könyvellátási gondjainak megoldását. Ennek módját a szakma akkor a körzeti könyvtárak szervezésében látta. A jó elképzelés megvalósítása azonban — elsősorban az anyagi eszközök hiánya miatt — többnyire nem sikerült. Jó néhány megszervezett körzeti könyvtár a kellő személyi, tárgyi feltételek hiányában nem működhetett rendeltetésének megfelelően. Másokat a közigazgatási átszervezések bomlasztottak fel, sokszor pedig a meg nem értés.

Mi az egykori edelényi járásban szerencsésebbek s talán türelmesebbek is voltunk. Körzeti könyvtáraink ma is úgy működnek, ahogy elképzeltük, és még az 1984 elején bekövetkezett közigazgatási változások sem érintették őket. Időtállónak bizonyultak: könyvtári körzeteinket annak idején jól összehangoltuk az igazgatási, gazdasági, oktatási körzetesítéssel. Mi körzeti könyvtárnak csak a legalább két községi (közös) tanács területére kiterjedő hatókörű egységet tekintjük. Igaz, az egy tanácshoz tartozó könyvtárak száma lehet oly nagy, hogy gyakorlatilag ezek is a körzeti könyvtárak együtteséhez hasonlóan működnek, de a köztük fennálló kapcsolat a jogszabály szerint csak az önálló, illetve a fiók egységek viszonya lehet.

Az edelényi vonzáskörzetben három körzeti könyvtár van. Ma már mindhárom csak 2—2 közös tanács területét fogja össze: Bódvaszilas 9 fiókkönyvtárat és 4503 lakost, Boldva 4 fiókkönyvtárat és 5013 lakost, Perkupa pedig 12 fiókkönyvtárat, valamint 5668 lakost lát el. Huszonöt fiókkönyvtár — huszonöt település. Közük a legkisebbek Teresznye és Tornakápolna 52—52 lakossal, a legnagyobbak Borsodszirák 1104 és Szalonna 1042 lakossal. A települések jó felében nincs iskola, s csaknem 65 százalékukban már pedagógus sem lakik. A művelődési hálózatnak 10 településen már nyoma sincs. Az alkotmány által szavatolt művelődési jog utolsó lehetőségét nyújtják itt a könyvtárak.

A körzeti könyvtárak 2, 1, illetve 1,5-es létszámmal működnek. Valamennyien szakképzettek, a három vezető közül kettő szakirányú főiskolát, egy pedig két és fél éves szaktanfolyamot végzett. A fiókkönyvtárak a körzeti könyvtárhoz 4—18 kilométer távolságra találhatóak. A körzeti könyvtárosok hetenként egy napot a fiókkönyvtárakban töltenek. Segítik a fiókkönyvtárosok munkáját a régi módszertanosok elve alapján: Amit nem tudok megcsinálni, azt magam csinálom meg. Rendszeresen tartanak gyermekfoglalkozásokat, szerveznek előadásokat, esetenként író-olvasó találkozókot. Kiszállási napjaikon vonattal, autóbusszal, havonta 1—2 alkalommal pedig az edelényi könyvtár művelődési autójával közlekednek.

A könyvtárosok közötti szakmai és emberi kapcsolatok az esetek nagy többségében jók. (A körzeti könyvtárak fiókkönyvtárosai között aránytalanul kisebb a cserélődés, mint a körzeten kívüli fiókkönyvtárosok körében. A legutóbbi két évben csak két könyvtárcsere volt, s a 25 fiókkönyvtárosból 15, azaz 60 százalék tíz évnél hosszabb ideje végzi munkáját.) A körzeti könyvtárvezetők felelősek a fiók-

könyvtárosok szakmai munkájáért, annak eredményességéért, tehát a fiókkönyvtárosokat hathatósan segítik, így a jó kapcsolat mindkét fél érdeke.

A körzeti könyvtárak raktári katalógusai feltárják a körzet teljes állományát. (Nem kis munka volt elkészítésük.) Jelzések (számozások) alapján ebből megállapítható, hogy egy adott könyv melyik fiókkönyvtár egykori állományába tartozik, illetve a körzeti könyvtár saját állományából melyik fióknak adta ki. A körzeti könyvtárak betűrendes olvasói katalógust csak saját állományukról szerkesztenek. A fiókkönyvtáraknak olvasói használatra alkalmassá tett raktári katalógusuk van. Az olvasók és a fiókkönyvtárosok tájékoztatását szolgálja az *Új Könyvek* egyes számainak szabad lapjaiból készített gyarapodási „jegyzék” is, mely a fiókkönyvtárakban is megtalálható. (Elegendő példányszámú *Új Könyveket* kapnak.)

Az 1975. és az 1983. évet összehasonlítva, az egyes körzetekben a könyvbeszerzési keret arányosan, összességében 43 százalékkal emelkedett. Az éves gyarapodás forintértéke 44 százalékkal nőtt. Az arányos emelkedés egyik oka az, hogy a körzetek kialakításakor nem vonattuk össze a beszerzési kereteket, hanem a tanácsszékhelyű fiókkönyvtárak önálló szerzeményezési jogát — a körzeti könyvtárvezető szoros ellenőrzése mellett — meghagytuk. Ez az egységes állománygyarapítás megvalósítását kissé nehezkesebbé tette, viszont a többletmunkáért kárpótlás, hogy a fiókkönyvtárakat fenntartó tanácsok változatlanul érzik felelősségüket a szükséges könyvbeszerzési keret előteremtéséért. A szerzeményező fiókkönyvtárosok (ma már körzetenként csak egy-egy) könyvrendeléseiket a körzeti könyvtárhoz küldik, ahol ezeket a központi katalógus alapján felülvizsgálják, esetleg módosítják, s így továbbítják. A fiókkönyvtárak könyvellatásáért a körzeti könyvtárvezetők felelősséggel tartoznak.

Az eltelt időszakban a feladat megoldásához az edelényi könyvtár szükség szerint a körzeti könyvtárak rendelkezésére tudta bocsátani művelődési autóját.

A körzeti könyvtárak 1975-ben 3178, 1983-ban 2993 kötetet vettek állományba. A fiókkönyvtáraknak 1975-ben 2927, 1983-ban 4375 kötetet adtak ki. A fiókkönyvtáraktól 1975-ben 2187, 1983-ban 2955 kötetet vettek vissza. Az állománygyarapításra fordított összeg a vizsgált időszakban 44 százalékkal emelkedett, a beszerzett kötetszám 5,8 százalékkal csökkent.

Ezekből az adatokból világosan kiderül, hogy a beszerzési keret jelentékeny növekedése sem volt elegendő a korábbi beszerzési kötetszám fenntartásához.

Az egy fióknak kiadott könyvek száma 49,6 százalékkal, a visszavett könyveké 35 százalékkal nőtt. Viszonylag hosszú idő telt el, míg a könyvellátás rendszeressé és hatékonyra vált. Az 1983-ban kiküldött könyvek száma egyébként az állományba vett kötetek számának 146 százaléka. Ez az irányított csereforgalom eredménye.

A három körzet fiókkönyvtárainak száma 25. Az 1972-es szakmai irányelvek szerint könyvtáranként évi 200, összesen tehát 5000 kötet friss könyvet kellene a fiókokba juttatni. Ezzel szemben 4375 kötetet kaptak a fiókok. Ez a 87,5 százalékos teljesítés is figyelemre méltó, hiszen minden nagyobb külső támogatás (például a közművelődési alapé) nélkül értük el. Ha a könyvtárak nem emelkednek az ismeretes mértékben, a nagyobb számban beáramló új könyvekből elérhető lett volna a 200 kötetes átlag. A körzeti könyvtárak egyik alapfeladata a könyvellátás. Ezért különös gonddal határoztuk meg a fiókkönyvtárak állományának összetételét. Az állomány két nagy részre tagolódik: az egyik az alapállomány — a községi könyvtárak törzsanyagának legfontosabb része — válogatás a törzsanyagból. Ezen belül egyebek közt: kézikönyvtári dokumentumok a törzsanyagjegyzék kínálata szerint; a termelést segítő irodalom; az általános iskolai teljes kötelező és ajánlott irodalom; a helyismereti irodalom. A másik nagy rész az úgynevezett forgóállomány. Összetétele: régebbi könyvek meghatározatlan időre, illetve új könyvek meghatározott időre kiadva (az irányított cserék), az olvasók eseti igénye alapján meghatározott időre átadott (könyvtárközi jellegű) könyvek. A könyvcserék nyilvántartása hasonló a régi letéti nyilvántartásához.

Álljon itt még egy adatsor annak illusztrálására, mennyire fontosnak tartják a fiókok könyvellatását a körzeti könyvtárosok:

1975-ben a teljes körzeti állomány 28,1 százaléka, 1983-ban pedig annak 26,9 százaléka volt a körzeti könyvtárban.

Az ezer lakosra jutó könyvállomány 1975-ben a körzeti központokban 3158, a körzetek fiókkönyvtáraiban 2946, 1983-ban viszont e két adat 4370, illetve 4916 kötet volt. Nyolc év alatt a központokban az ezer lakosra jutó állomány 38 százalékkal, a fiókokban 67 százalékkal emelkedett.

És mindez miért? Bármennyire vitatható is a könyvtári munka eredményességét számokkal mérni, jobbat még nem találtak ki: A három körzet 1983. évi statisztikai jelentése alapján a lakosság 32,5 százaléka volt olvasó, az olvasók 34,4 százaléka foglalkozását tekintve a munkássztyályhoz és a szövetkezeti parasztsághoz tartozott. Egy beiratkozott olvasóra 16,2 látogatás és 30,3 kölcsönzött kötet jutott.

Van miért tenni. Érdemes...

Végső fokon miért is jók a körzeti könyvtárak? Nemcsak a könyvellátásban játszott fontos irányító és ellátó szerepük miatt, hanem elsősorban a kisebb alkalmi cserék korlátlan lehetősége folytán. Kis községeket fognak össze, közvetlen módszertani tevékenységgel se-

gitik, irányítják őket. Ennek eredményeként itt ~~nem~~ csökkent az érdeklődés a könyvtárak iránt. Hatóképes, példás olvasószolgálatlal rendelkeznek. Vonzóerejük van — olvasóik átlag 10 százaléka „vidéki”.

Véleményem szerint a kistelepülések könyvtári (nemcsak könyv-) ellátására a körzeti a legjobban megfelelő rendszer. Megemlítem még, hogy az egész edelényi vonzáskörzet könyvtárai hasonló elven szervezett ellátásban részesülnek. A községi központi (tanácsszékhelyű) könyvtárakban egy kivételével főfoglalkozású, szakképzett könyvtárosok irányítják az egy-egy tanács illetékességi területén működő több-kevesebb fiókkönyvtár munkáját.

Augusztinyi Béla

Láttuk,

milyen kitűnően szervezték meg a szegedi Somogyi Könyvtár alapításának centenáriuma-hoz, valamint a könyvtár új épületbe költözéséhez kapcsolódó propagandát.

A centenáriumi megemlékezésre 1983 októberében az Országos Széchényi Könyvtár dísztermében került sor, ahol már a Somogyi Könyvtárról készített kiállítást is bemutatták, s Móra Ferenc *Somogyi Károly emlékezete* című emlékbeszédének hasonló kiadásával kedveskedtek a résztvevőknek. Alapításának 100. évfordulóján két érmet is kiadott a könyvtár. Az érme Lapinszki András szobrászművész alkotásai. A könyvként kinyitható változat mindössze 40 példányban (1000 forintos áron), a kisebb méretű 1000 példányban (60 forintért) került forgalomba.

Az alapítás centenáriumával majdnem egy időben került sor az új épület átadására. Az építkezésről és a költözködés előkészületeiről a könyvtár folyamatosan tájékoztatta az érdekelteket és a közvéleményt. 1981 augusztusában *Épülünk* („100 évenként először”) címmel jelent meg közérdekű tájékoztató, majd azt három alkalommal is (1983. 1., 2. és 3. szám) követte a *Költözünk* című „hírharsóna”. A 250 példányban megjelent, 10—12 oldal terjedelmű tájékoztató nemcsak az építkezésről (annak nehézségeiről) szólt, de megfelelő illusztrációkkal ismertette az új épület helyiségekre osz-

tását is. Ezek az ismertető-később nélkülözhetetlennek bizonyultak a sajtó munkatársai részére, pontos adat- és tényközléseikkel mindvégig segítették munkájukat.

Minthogy a centenáriumi ünnepségek és az új épület birtokbavétele között majdnem nyolc hónap telt el, Szegeden mindvégig ügyeltek arra, hogy „ne aludjon el a téma”. A Délmagyarország és a Csongrád megyei Hírlap, a rádió, a televízió folyamatosan tájékoztattott a könyvtár helyzetéről, eseményeiről, hogy aztán ez év tavaszán még erőteljesebben hívják fel a figyelmet az intézményre.

1984 májusában a Magyar Újságírók Szövetségének székházában tartott sajtótájékoztatón a könyvtár munkatársa, Péter László mutatta be legújabb könyvtári kiadványaikat. Ezek közül is kiemelkedik *A Somogyi-könyvtár száz éve* című gyűjtemény. *Emlékek a Somogyi-könyvtárról* címmel minikönyvet állítottak össze, s felfrissített adatokkal ismét megjelent az *Ismertető a Somogyi-könyvtárról*, amely az intézmény történetén kívül a legfontosabb használati tudnivalókat tartalmazza. Ezek a kiadványok is méltóak Tömörkény és Móra könyvtárának nagy hagyományaihoz és az alapító emlékéhez, egyben nélkülözhetetlen forrásul szolgáltak az intézmény iránt az átadás időszakában különösen nagy érdeklődést tanúsító újságíróknak.